

HET NIEUWS VAN TOEN

familiae de nostris et alii

www.twa2.nl

Donia-oorlog in gewelddiedich konflikt

ROLAND

De Donia-oorlog, waarin diverse vetes naast elkaar werden uitgevochten, was een gewelddadig konflikt in de jaren 1458-1464.

De kern van de ene, als 'Schierings' aangeduide, partij bestond uit drie hoofdelingen uit de familie Harinxma in respectievelijk Heeg, Sneek en IJlst. Hun tegenstanders waren hun zes neven Donia, zonen van Sierck Harinxma op Doniahuis te Oosterend. Van huis uit waren de Donia's Schierings, maar zochten hun bondgenoten nu bij de 'Vetkoperse' hoofdelingen Gale Galama van Koudum, Jancke Douwema van Langweer en Doitse Albada van Irnsum.

De 'oorlog' begon toen Haring Donia op 1 april 1458 de dicht bij zijn eigen steenhuis gelegen Hottingastins van Epe thoe Kee in Nijland bestormde. Deze overval had geen succes: enkele van zijn knechten sneuvelden, een bondgenoot van hem werd gevangen genomen en kwam slechts door bemiddeling van Epes vriend Douwe Siaerda van Franeker weer vrij.

Op 13 juli lukte het Epes bondgenoten Goslick Juwanga en Douwe Siaerda, respectievelijk stadshoofdelingen van Bolsward en Franeker, het huis van Haring Donia in te nemen en te verwoesten. Het jaar daarop zou hun hetzelfde lukken met betrekking tot de stinzen van Benedictus Donia te Edens en Sierck Donia te Oosterend.

Ondertussen had in de Zuidwesthoek Harings broer, Agge Donia op 11 juli 1458 de aanval op zijn neef Watty Harinxma geopend. Beiden woonden in het stadje Sloten. Agge was jaloers omdat Watty in Sloten en Gaasterland meer in aanzien stond dan hij; bovendien wilde hij 'allenich die heerschappie binnen Slooten hebben'.

Agges bondgenoten uit de Zevenwouden, onder wie Jancke Douwema uit Langweer, het grootste deel van Sloten in de as legden. Daarop wist Watty echter met hulp van zijn vader Bocke Harinxma thoe Sneek Agge Donia's huis in te nemen.

Na beëindiging van de vete kreeg Agge een geldbedrag, terwijl Watty het huis behield 'ende zynen erwen tot noch toe'. Sindsdien behoorde de gehele heerschappij over Sloten aan de Harinxma's. Er vielen bij dit konflikt slechts vijf of zes doden, onder wie Agges bondgenoot Solcke Meynema, een kleine hoofdeling in Olde Ouwer.

Gelijktijdig met de schermutselingen van de Donia's in Nijland en de Vijfdelen en in de Zuidwesthoek kregen in het Lage Midden hun bondgenoten, de gebroeders Renick en Lywe, zonen van Doitse Albada te Irnsum, het aan de stok met Focke Eeskes van Oldeboorn, een bondgenoot van de Harinxma's van Sneek.

Eerst belegerde Focke op 14 juli zonder succes Renick Albada's huis te Akkrum. Meer succes had hij kort daarna met Lywes steenhuis te Irnsum: met hulp van de Harinxma's nam hij het in; Lywe en zijn vader Doitse Albada werden gedurende geruime tijd te Sneek gevangen gehouden. Nadat zij tegen een losgeld waren vrijgekomen raakten zij in augustus 1459 in konflikt met de gebroeders Hessel en Kempo Edes Jongema, respectievelijk hoofdelingen van Bozum en Rauwerd en beiden door hun huwelijk verzwaerd met de Harinxma's.

Hessel ondernam een expeditie tegen de gebroeders Albada, waarbij ondermeer de bewoners van de dorpskom van Irnsum op de vlucht werden gejaagd. De Albada's wisten de aanval echter af te slaan. Lywe Albada zette de achtervolging in en sloeg Hessel in de dorpskom van Rauwerd dood.

Afbeelding: Boeren vermoorden een ridder

In dit nummer

Donia-oorlog, konflikt in Middeleeuws Friesland	1
De Heerschappij over Sloten en IJlst	2
Huiselijk geweld in Makkum	2
Het vervolg van de zoektocht naar Cornelis Joukes	3
De vroege geschiedenis van Makkum	4

Friese strijder, uitgerust met een polsstok-spies. Houtsnede uit Cornelius Kempius' *De origine Frisiae* (1588).

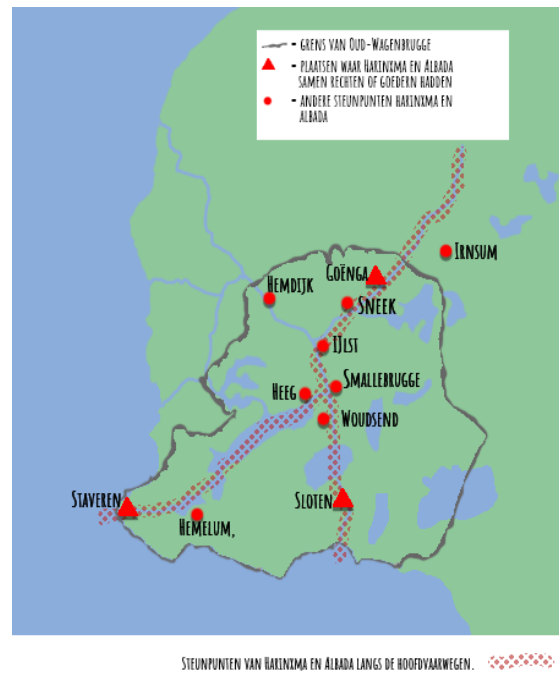
De door geschiedschrijvers gebruikte term ‘Donia-oorlog’ impliceert dan ook niet dat het om één oorlog ging: iedere vete had zijn eigen aanleiding, zijn eigen begin, zijn eigen deelnemers en werd ook door een afzonderlijke zoen weer beëindigd.

Welke waren dan de aanleidingen voor de vetes van de Donia-oorlog? Het ging, vooral om adellijke machtsposities: niet alleen om de verdedigbare stinzen zelf maar ook om de hegemonie die vanuit deze huizen over het omliggende dorp kon worden uitgevoerd.

Ter sprake kwamen al de Donia- en Harinxma-huizen in Sloten. Om de ‘heerschappij’ in het stadje in één hand te krijgen was het nodig dat ook de huizen in dezelfde hand kwamen. Wattya Harinxma’s vader Age Donia in het verleden al dikwijls geld had geboden voor zijn huis.

Veel van de andere conflicten speelden eveneens in plaatsen waar meerdere adelshuizen stonden, soms dicht bij elkaar, zoals van Donia- en Hottingahuis in Nijland expliciet word gezegd. Vergelijkbaar met Nijland was de situatie te Irsum, waar minstens vijf stinzen stonden; twee daarvan waren van de Albada’s en twee andere van Jancke Douwema.

In het voorjaar van 1463 slaagden de Albada’s en Donia’s erin de Douwemastinzen te verwoesten, ‘ende dreven Jancke alheel wt Yrsum’. Het vetewezen heeft zo bevorderd dat op veel plaatsen uiteindelijk slechts één heerschap als feitelijke dorpsvoordeeling overbleef.

Sommige stinzen stonden bovendien op strategisch gunstige punten langs land- en waterwegen en waren zo ook van belang voor de hegemonie op bovenlokaal niveau.

Waarschijnlijk heeft men, zoals ook in andere streken bij vetevoering gebruikelijk was, getracht het aantal doden beperkt te houden. In de zes jaar strijd van de Donia-oorlog in totaal aan 213 ‘knechten’ het leven kostte, terwijl onder de adel elf doden geteld kunnen worden.

Naast het innemen en soms verwoesten van huizen van de tegenstander, was dan ook niet doodslag maar roof en gevangenneming het belangrijkste strijdmiddel. Van de roof hadden vooral de boeren, met name de pachters van de tegenpartij, te lijden.

Hoofdelingen daarentegen overkwam het dikwijls dat zij door hun tegenstander gevangen werden genomen; enige maanden later blijken zij echter ‘met compositie’, bijvoorbeeld in ruil voor de rechten op een stins, of ‘op rantsoen’, dus tegen een losgeld, steeds weer op vrije voeten te zijn.

De vete tussen de Albada’s en de Jongema’s van Bozum en Rauwerd bij de vrede van 1462 nog niet gezoend; in 1473 sloeg Ade Jongema eerst Lywe Albada nog dood uit wraak om diens doodslag op Ades oom Hessel Jongema in 1459.

Daarna moet het snel tot een zoen zijn gekomen. Ades broer Hessel Kempez Jongema was aan het einde van de vijftiende eeuw gehuwd met Lywes oomzegster Jel Renicksdochter Albada; uit dit huwelijk stamde in vrouwelijke lijn in het begin van de zestiende eeuw zelfs een nieuwe familie Albada.

De heerschappij over Sloten en IJlst

Een van de vetes die deel uitmaakten van de Donia-oorlog, namelijk die over de heerschappij over Sloten.

Op het eerste gezicht lijkt het hier te gaan om een schermutseling tussen twee neven, met als inzet het oorspronkelijk ongedeeld Harinxmabezit. Het geslacht Harinxma splitste zich in het midden van de vijftiende eeuw in verschillende takken, elk met een eigen steunpunt, vooral in de Zuidwesthoek.

Zo waren er naast de op informele wijze als hoofdtak fungerende familie Harinxma van Sneek de Harinxma’s thoe Heeg op het oude stamgoed aldaar, de Harinxma’s alias Donia’s van Oosterend, de Harinxma’s van IJlst en die ‘thoe Sloten’.

[wordt vervolgd]

Bron: P.N. Noomen: ‘de Donia-oorlog’

Huiselijk geweld in Makkum

TRESOAR

TRESOAR

Tussen 1499 en 1811 was het Hof van Friesland de hoogste rechterlijke instantie van Friesland met als speciale taak civiele- en criminele justitie. Het archief van het Hof van Friesland wordt bij Tresoar bewaard en bevat een immens grote hoeveelheid informatie over drie eeuwen rechtspraak. Het archief biedt een schat aan informatie over niet alleen processen, rechterlijke uitspraken en straffen, maar geeft ook een beeld van de (Friese) maatschappij gedurende die eeuwen.

Dirk Nannes woonde met zijn vrouw Rinkje Rinnerts in Makkum op kamers in een huis op de bovenetage. Volgens de burens ging hij zich regelmatig te buiten aan het innemen van sterke drank en dan maakte hij met iedereen ruzie. Vooral zijn vrouw kreeg het zwaar te verduren. Ze werd uitgescholden en mishandeld.

Op eerste kerstdag 1759 werd ze ernstig bedreigd met een mes. De burens hoorden haar ‘Moord!, Moord!’ roepen. Niemand durfde zich ermee te bemoeien.

In de ochtend van 1 februari 1760 vluchtte Rinkje met haar dochter uit huis naar Ane IJsbrands Baarda, de assistent van het gerecht van Wonseradeel.

Die ging poolshoogte nemen. Hij trof Dirk Nannes terwijl die een groot vuur opstookte in de woonkamer. De vlammen sloegen uit de schoorsteen. Baarda verzocht hem het vuur te minderen. Dat werd door Dirk geweigerd. Het ging Baarda niks aan en als het uit de hand liep kon de nieuwe brandspuit mooi eens worden geprobeerd. Baarda verzocht nogmaals het vuur te doven, anders zou hij andere middelen moeten gebruiken. Dirk werd agressief, ‘seer quadaardig’ en dreigde zelfs Baarda ‘de kop te kloven.’

Om erger onheil te voorkomen werd Dirk gearresteerd. Hij werd verhoord door de grietman en de secretaris. Kort daarna werd hij naar het Blokhuis in Leeuwarden gebracht. Hij moest zich verantwoorden voor het Hof van Friesland.

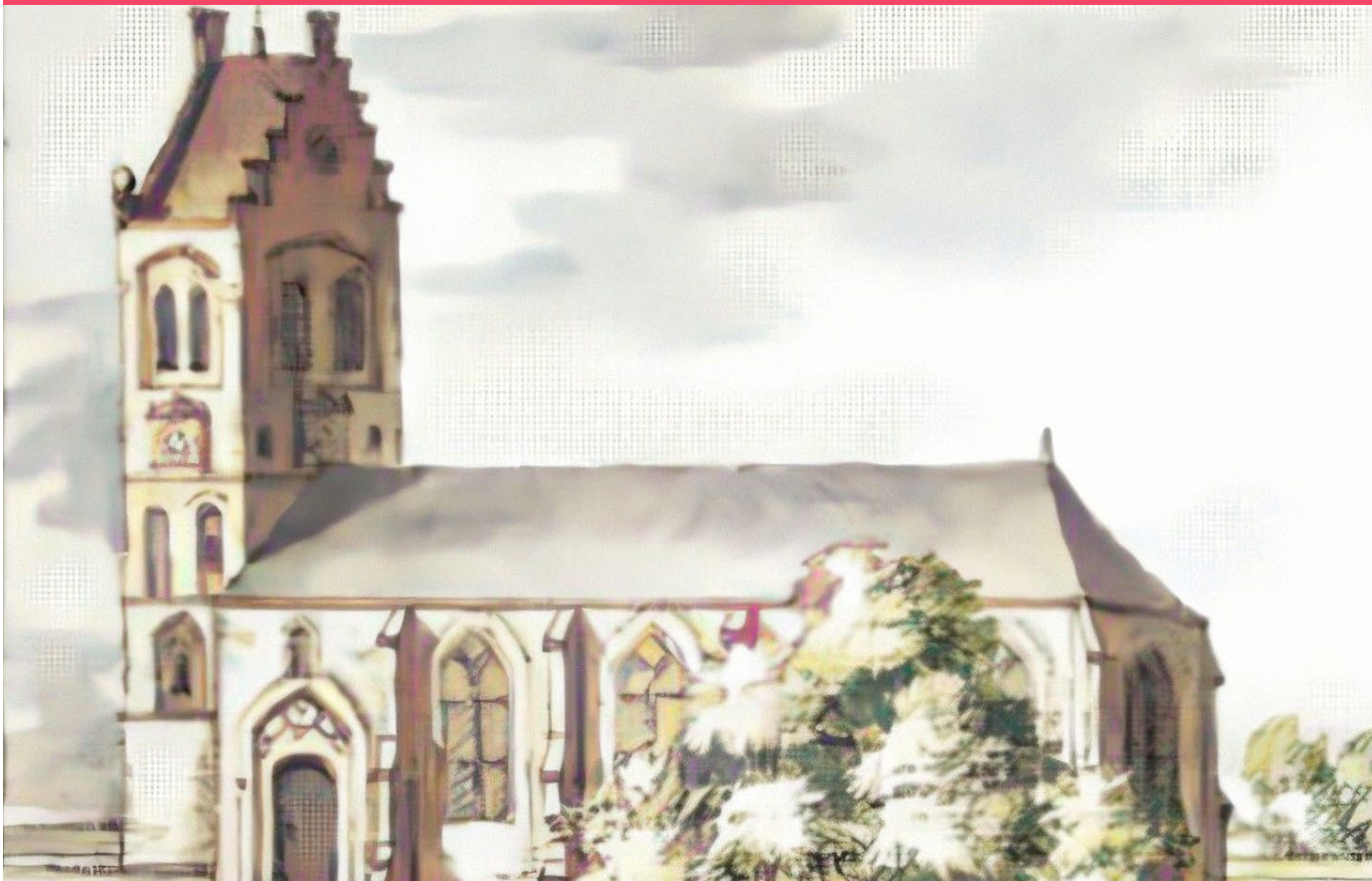
Hij ontkende een groot drinker te zijn. Wel was hij onlangs bij het botvissen ternauwernood aan een schipbreuk ontkomen. Toen had hij, om van de schrik te bekomen, enige drank genuttigd. Hij had zelf altijd een rustig karakter gehad, maar na een vechtpartij met een groep arbeiders van de lokale glasblazerij was hij meer opvliegend en prikkelbaar geworden.

Hij gaf in eerste instantie toe wel vaak ruzie met zijn vrouw te hebben gehad, maar ontkende haar te hebben geslagen of mishandeld. Zijn vrouw was soms zeer kwaadaardig, vooral als ze zwanger was. Beide echtlieden waren het ook niet eens over hun toekomst. Dirk had een herberg bij Wolsum kunnen huren, maar zijn vrouw wilde daar niet wonen.

Dirk ontkende ook ruzie met de assistent Baarda te hebben gehad. Het verhaal over het grote vuur was overdreven. En de opmerking over de brandspuit een grapje. In het gerechtelijk onderzoek zijn het vooral de twee buurvrouwen die de belastende verklaringen afleggen. En natuurlijk ook de assistent Baarda. Maar Rinkje, de echtgenote van de verdachte komt niet aan het woord. Werd ze niet verhoord? Durfde ze niet te getuigen? Of viel het inderdaad allemaal wel wat mee?

Het Hof gaf Dirk het voordeel van de twijfel. Hij werd op 2 april 1770 veroordeeld tot veertien dagen op water en brood. Daarbij werd opgemerkt dat dit een zachte correctie was, maar dat er bij herhaling met meer ‘ernst en rigeur’ gestraft zou worden. Het Nedergerecht van Wonseradeel kreeg opdracht een oogje in het zeil te houden.

noot: 1770 is waarschijnlijk 1760

Cornelis Joukes [Fokma]

ROLAND

In editie 20 ging ik op zoek naar Cornelis Joukes.

Als ouders vond ik Jouke Cornelis Fokma en Lijsbeth Meintes Doma. Van Cornelis vond ik ook dat hij in Nijkerk geboren was in 1681 en overleden op 6 januari 1730. Hij was boer en kerkvoogd en had een kind Wybren Cornelis Fokma, die op 22 februari 1726 was geboren en op 5 april 1781 was overleden.

Al snel kwam ik er achter dat mijn stamboom niet overeenkomt met de gevonden gegevens en dat ik een paar generaties terug, bij de eerdere generaties moest beginnen.

weergave uit familiestamboom

Antje Kornelis

Ik begin nu bij Antje Kornelis Schaafsma. Zij is een kind van Cornelis Wybrens en Hinke Klazes (ook: Clases) en wordt gedoopt op 10 september 1769 in Birdaard.

Antje komt in de documenten, die ik kon vinden, maar een keer voor met de achternaam Schaafsma.

Zij is getrouwd met Jan Hylkes Kinnema (ook Kennema) op 13 mei 1792 te Dokkum.

Antje is overleden op 23 juni 1829 in Ee, huisnummer 121. Op het overlijdenscertificaat staat alleen Antje Kornelis, dus zonder Schaafsma. In het memorie van successie, staat dat onroerend goed tot de nalatenschap behoorde en vrouw van Jan Hylkes Kennema; moeder van Tjitske (vrouw van Abelonis Tjeerds Terpstra), Kornelis, timmerman, Catharina Jans Kennema.

Bij haar overlijden leven er nog 3 kinderen, terwijl er 7 kinderen gedoopt waren.

Kinderen van Jan Hylkes Kennema en Antje Kornelis, allen te Ee gedoopt, Hervormde gemeente Ee.

Doop op 10 maart 1793 te Ee. Dopeling: Hylke, geboren op 25 februari 1793;

Doop op 22 november 1795 te Ee. Dopeling: Tjitske, geboren op 9 november 1795;

Doop op 30 september 1798 te Ee. Dopeling: Catrina, geboren op 8 september 1798;

Doop op 13 december 1801 te Ee. Dopeling: Kornelis, geboren op 27 november 1801. Opmerking: De dopeling is overleden;

Doop op 27 februari 1803 te Ee. Dopeling: Kornelis, geboren op 20 februari 1803;

Doop op 27 juli 1806 te Ee. Dopeling: Catrina, geboren op 14 juli 1806;

Doop op 8 oktober 1809 te Ee. Dopeling: Hylkjen, geboren op 17 september 1809.

Bij het aannemen van de achternaam Kennema (of Kinnema) op 16 december 1811, door Jan Hylkes krijgen zijn vijf dan nog levende kinderen ook deze achternaam: 'Hielke 18 jaar oud, Tjeetske 16 jaar oud, Kornelis Jan 8 jaar oud, Catrijne oud 5 jaar en Hielkjen oud 2 jaar.'

Jan Hylkes was tot 1801 timmerman in Ee en later kastelijner in Ee.

Catharina Jans Kennema

Dochter van Jan en Antje en een directe voorouder (5 generaties.)

Catharina (ook Catrina) werd op 14 juli 1809 in Ee geboren. Op 15 mei 1830 trouwt zij in Ee met Sybe Hylkes Boersma, geboren te Ee, 27 jaar oud.

Het stel krijgt 8 kinderen:
 Hylke Boersma, geboren op 18 augustus 1831
 Jan Boersma, geboren op 24 maart 1834
 Antje Boersma, geboren op 27 juni 1836
 Romkje Boersma, geboren op 24 juli 1839
 Hylke Boersma, geboren op 24 oktober 1841
 Hylke Boersma, geboren op 20 april 1844
 Romkje Boersma, geboren op 12 april 1848
 Kornelis Boersma, geboren op 11 mei 1851

Op 12 maart 1873 komt Sybe Hylkes Boersma, 70 jaar oud, te overlijden en op 29 januari 1876 Catharina Jans Kinnema, 69 jaar oud. Beide overlijden in Ee.

Afbeelding: Kerk en toren van (Ooster)Nijkerk, bewerkte tekening van J. Stellingwerf uit 1722

Antje Sijbes Boersma

Antje, directe voorouder (4 generaties) de dochter van Sijbe en Catrina wordt op 27 juni 1836 in Ee geboren.

Op 11 juni 1857 trouwt zij met Jan Piers de Graaf, die geboren is te Sijbrandahuis, 28 jaar oud, in Metslawier.

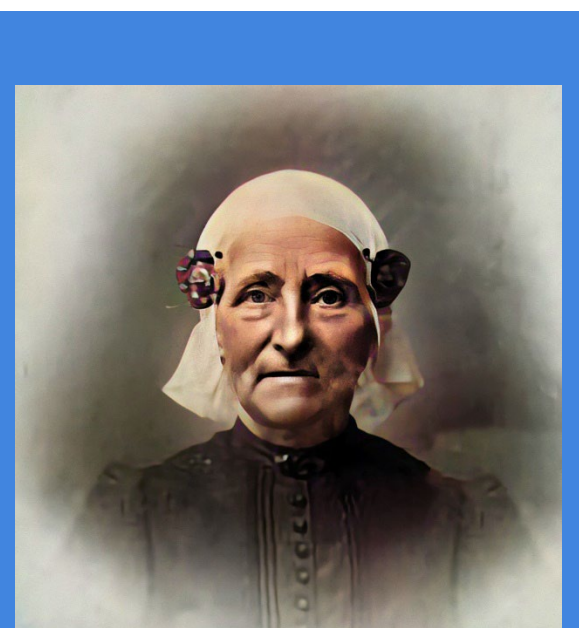
Antje en Jan Piers krijgen 10 kinderen, die alle in Hantum worden geboren:

Pier de Graaf, geboren op 30 december 1858
 Sybe de Graaf, geboren op 21 december 1860
 Adriaantje de Graaf, geboren op 6 december 1862
 Jan de Graaf, geboren op 6 november 1864
 Jacob de Graaf, geboren op 24 september 1866
 Pier de Graaf, geboren op 14 december 1868
 Hylke de Graaf, geboren op 13 mei 1871
 Auke de Graaf, geboren op 8 juli 1873
 Catharina de Graaf, geboren op 28 januari 1876
 Romkje de Graaf, geboren op 19 mei 1878

Jan Piers de Graaf, die van beroep schipper, slager, veekoopman en kastelein was, overlijdt op 13 augustus 1912 in Hantum. Antje overlijdt op 93 jarige leeftijd in Ee.

Wat ik tot nu toe heb ontdekt is dat mijn stamboom, in ieder geval, tot aan Cornelis Wybrens een kloppende is.

[wordt vervolgd]

Afbeelding: Antje Sijbes Boersma (*27 juni 1836 Ee - †27 september 1929 Ee)

Makkum 1572 uit Atlas Casper de Robles

De vroege geschiedenis van Makkum

Om te verklaren hoe het kon dat Makkum in de zeventiende eeuw van een relatief klein boerendorp uitgroeide tot een relatief groot dorp met een bloeiende niet-agrarische bedrijvigheid, moet men terug tot de ontstaansgeschiedenis van het dorp.

Het gebied rond Makkum was reeds aan het begin van de jaartelling bewoond. Dit blijkt uit archeologisch onderzoek, waarbij door het afgraven van twee terpen, namelijk de Jonkersterp en Sotterum, in de buurt van het dorp, Romeins aardewerk werd gevonden.

In de late middeleeuwen bestond Makkum uit twee buurschappen, waarschijnlijk beide op een terp gelegen, namelijk Kerckeburen en Statum. Het dorp Kerckeburen lag iets ten noorden van de huidige dorpskern.

In het Beneficiaalboek van 1543 vind men daar de 'sinte Maertensterp'. Op deze eerste dorpsterp stond ook de kerk die eveneens aan Sint Maarten was gewijd. De huizen en boerderijen op en rond deze terp waren in een rond patroon rond de kerk gebouwd. Iets verderop lag de 'Haytien terp' waar verschillende adellijke families in een stins of bolwerk hebben gewoond. De inwoners van Kercke burens verdienden hun geld vooral in de landbouw.

Het andere buurschap, Statumagebuerte, was strategisch gelegen aan een driesprong van waterwegen. Gelet op het feit dat transport over water in de vroegmoderne periode economisch de voordeligste en zeker over lange afstanden de snelste manier van transport was, was dit een buitengewoon gunstige plaats voor het ontstaan van andere economische activiteiten dan de landbouw.

Op de driesprong ontmoetten drie waterwegen elkaar; de Kleine Zeijlroede, de Grote Zeijlroede en de Zuiderzee. De mensen in deze buurt vonden veelal werk in handel, scheepvaart en nijverheid.

Het ontstaan van de vele waterwegen van Friesland is vooral toe te schrijven aan de afwatering van overtollig regen- en binnenwater. Het stelsel van met elkaar verbonden meren, vaarten en kanalen dat hieruit voortgekomen is, wordt tegenwoordig 'de Friese Boezem' genoemd. In het midden van de vijftiende eeuw was het klooster Bloemkamp verantwoordelijk voor het zeedijkonderhoud en voor de sluiswerken te Makkum.

Deze abdij, gesticht aan de waterloop oostelijk van Bolsward, was vooral actief in het gebied van de nieuw aangewonnen gronden in de voormalige Middellzee. De Middellzee kwam door dichtslibben, afsluiten en inpolderen in verschillende fases tijdens de dertiende tot en met de vijftiende eeuw droog te liggen, waardoor nieuw land ontstond.

Dit nieuwe land was vaak enigszins hoger gelegen dan het oude land. Overstromingen van de kant van de Zuiderzee werden tegengegaan door het bouwen van dijken aan de kust. Waarschijnlijk al vanaf de elfde, maar zeker vanaf de dertiende eeuw moeten er dijken rond Makkum zijn geweest, die in latere periodes in fases zijn verbeterd en verhoogd.

Wat deze dijken betreft, lag Makkum op een strategische plek, namelijk op de grens van twee dijkgerechten. Het beheer van de dijken was verdeeld in een gebied boven en onder Makkum.

De dichtslibbing van de afvoer van het binnenwater enerzijds en de aanleg van dijken aan de zeezijde anderzijds zorgde voor ophoping van water. Het overtollige water werd via verschillende kanalen en zijlen in de dijk afgevoerd naar zee.

Deze afwateringsproblematiek verklaart de vroege aanwezigheid van een zijk in Makkum. Deze moet al omstreeks 1314 hebben bestaan. Er is namelijk sprake van de 'reperatie van Maccumerzijll volgens een Zeeckere brieff uit het jaar 1314'.

In 1444 heeft de abt van klooster Bloemkamp Ulboldus II grote kosten gemaakt om een nieuwe sluis of spui te Makkum te maken. Het riviertje tussen het Makkumermeer en de Zuiderzee heeft hij toen waarschijnlijk ten behoeve van de afwatering laten uitdiepen.

De bloeiperiode van Makkum begon in de zeventiende eeuw, wat ook blijkt uit hetgeen de Tegenwoordige Staat over Makkum vermeldt: 'In 't begin der voorige eeuw (17e eeuw) was deeze plaats nog maar een gering dorp van ongeveer 50 huizen, die echter op eene regelmatige wyze om een vlak veld gebouwd, en meest met hovingen voorzien waren.' Deze beschrijving komt vooral overeen met de informatie die bekend is van Kerckeburen.

Immers, de huizen in Kerckeburen waren in een regelmatig patroon rond de kerk gebouwd. Op basis van de kaarten uit de Robles atlanten mag aangenomen worden dat er aan het eind van de zestiende eeuw ook in Statumagebuerte al enige bebouwing was.

Deze bebouwing bestond uit een aantal huizen (het aantal hiervan is moeilijk in te schatten aangezien dit verschilt per kaart), twee kalkovens en één of twee steenbakkerijen.

De echte groei zette zich in de zeventiende eeuw door. In die periode werd het op de kaart nog kale eiland tussen de schans en de rest van de bebouwing het centrum van de vlek Makkum en het is dat tot op de dag van vandaag gebleven. De zeventiende eeuw wordt ook voor Makkum als de gouden eeuw beschouwd.

Bron: Vrachtsvaarders van Europa: Een onderzoek naar schippers afkomstig uit Makkum in Friesland van 1600 tot 1820, Jelle Jan Koopmans